

MEDIEVAL HISTORY OF CENTRAL EURASIA

No. 1 (4) 2023

MEDIEVAL HISTORY OF CENTRAL EURASIA

Has been published since 2020

No. 1 (4) 2023

Astana 2023

EDITOR-IN-CHIEF:

PhD, Assistant Professor
Kariyev E.M.

EDITORIAL BOARD:

Qydyráli Darhan	Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Muminov A.K.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Samashev Z. S.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Abuseitova M. K.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Sabitov Zh. M.	PhD in Political Science (Kazakhstan)
Golden Peter B.	Dr., Professor (USA)
Kradin N.N.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)
Erdélyi István	Doctor of Historical Sciences, Professor (Hungary)
Uzelac	PhD in History (Serbia)
Aleksandar	
Mirgaleev I. M.	Candidate of Historical Sciences (Russia)
Zaytsev I. V.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)
Petrov P.N.	Candidate of Historical Sciences (Russia)
Nagamine	PhD in History (Japan)
Hiroyuki	

Editorial address: 8, Kabanbay Batyr avenue, of.316, Nur-Sultan, Kazakhstan, 010000
 Tel.: (7172) 24-18-52 (ext. 316)
 E-mail: medieval-history@isca.kz

Medieval History of Central Eurasia
 Owner: Astana International University
 Periodicity: quarterly
 Circulation: 500 copies

CONTENT

Э.Г. Байболов <u>ДРЕВНЕТЮРКСКИЙ КУЛЬТУРНЫЙ КОМПЛЕКС КАЗАХСТАНА: КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ</u>	<u>4</u>
Y.M. Kariyev, D.B. Samratova <u>ON THE HISTORY OF THE ZHETYSU HUN-SARMATIAN ERA MONUMENTS STUDY .(a brief overview).....</u>	<u>17</u>
А.А. МаксUTOBA <u>ТМД ЕЛДЕРІ ҒАЛЫМДАРЫНЫҢ М.Х. ДУЛАТИ МЕН ОНЫҢ «ТАРИХ-И РАШИДИ» ЕҢБЕГІ ТУРАЛЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ</u>	<u>23</u>
A.M. Tashkarayeva <u>THE STUDY OF THE ANCIENT AND MEDIEVAL HISTORY OF THE PEOPLES OF CENTRAL ASIA BEHIND THE WRITTEN LEGACY OF ABU AL-GHAZI</u>	<u>31</u>

ТМД ЕЛДЕРІ ҒАЛЫМДАРЫНЫҢ М.Х. ДУЛАТИ МЕН ОНЫҢ «ТАРИХ-И РАШИДИ» ЕҢБЕГІ ТУРАЛЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

А.А. Максүтова

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
аға оқытушы, тарих магистрі. Тараз қ. Қазақстан.

E-mail: albina_kzt83@mail.ru

Андатпа. Мақалада ТМД елдері ғалымдарының М.Х. Дулатидің «Тарих-и Рашиди» еңбегі туралы зерттеулеріне қысқаша тарихнамалық талдау жасалады және XVI ғасырдың бас кезіндегі қазақ халқының демографиялық жағдайына қатысты ғылыми зерттеулерді жүргізу барысында «Тарих-и Рашидидің» қолданылуы және ол зерттеулерге тигізген әсері қарастырылады.

Мақаладағы мәліметтер Қазақстанның орта ғасырлардағы тарихын және сол уақыттағы әлеуметтік-экономикалық, демографиялық жағдайды зерттеу барысында қолданылуы мүмкін.

Түйін сөздер: Қасым хан, Қашқар, Тарих-и Рашиди, Шайбанилер, Моғолстан, Тянь-Шань, қырғыз.

МАЗМҰНЫ

XVI ғасырдың бас кезіндегі қазақтардың саяси тарихын жазғанда М.П. Вяткин «Тарих-и Рашидиді» пайдаланып, Қасым ханның қайтыс болғанынан кейін қазақтардың саны 1 миллионға жеткенін жазған. Сөйтіп ғалым Мырза Хайдардың Қасым ханнан кейін таққа отырған Таһир ханның билігі туралы жазғанын келтірді. Т.И. Сұлтанов мақаласында: «XVI ғасырдың парсы тілді тарихи әдебиеті қатарында Мырза Хайдар Дулаттың «Тарих-и Рашидиі» мазмұнының шынайылығы және әдеби тағдырына орай едәуір қызықты еңбек болып табылады. «Тарих-и Рашидидің» мәдени-тарихи және деректанымдық мағынасы Еуропалық және Үнді шығыстанушыларының шығармаларында дүркін-дүркін рет айтылып келген. Әйтсе де осы күнге дейін тақырыбы осы әдеби тарихи ескерткішке бағышталған басылым жоқ» [7, 116-б.], – деп жазады, яғни мұндай классикалық еңбектің филологтар тарапынан аз зерттелгеніне өкініш білдіреді. Кеңес тарихшылары ішінде Т.И. Сұлтанов бірінші болып «Тарих-и Рашидиді» тек тарихи ғана емес сондай-ақ әдеби-мемуарлық шығарма ретінде де танып, филологтардың назарын аударды.

Мырза Хайдардың «Тарих-и Рашидиі» XVI ғасырдың мұсылман елдерінің тарихи әдебиетіндегі көрнекті жазба ескерткіштерінің бірі ретінде ағылшын тіліне аудармасы шықпай тұрып-ақ орыс шығыстанушыларының назарына іліккен. Олар үшін «Тарих-и Рашиди» аса құнды дерек болды. Өйткені орыс ориенталистеріне Шығыс Түркістан туралы мағлұматтар табу қиынға түскен. Сол өлке жайлы

деректерді олар қытай әдебиетінен немесе Мауараннаһр, ия болмаса Парсы тарихшылары жазбаларынан іздеуге мәжбүр еді.

«Тарих-и Рашидиді» зерттеуді Ресей тарихшыларынан В.В. Вельяминов-Зернов бастады. Оның әйгілі «Қасым хандары мен ханзадалары жайлы зерттеу» атты шығармасын жазуға «Тарих-и Рашидидің» көп көмегі тиді. Оның аталмыш еңбегінің екінші бөлімінде Мырза Хайдар еңбегінің түпнұсқасы мен аудармасынан көлемді көшірмелер келтірілген. В.В. Вельяминов-Зернов еңбегі қазіргі кезге дейін құндылығын жоғалтқан жоқ. Өйткені Қазақстанда зерттеуші ғалымның ешқайсысы да В.В. Вельяминов-Зернов шығармасына соқпай кете алмайды.

В.В. Вельяминов-Зернов 1864 жылы Санкт-Петербургте шыққан «Қасым хандары мен ханзадалары жайлы зерттеу» атты кітабының екінші томының Ораз-Мұхаммедке арнаған он екінші тарауында XV ғасырда өмір сүрген Жәнібек пен Әдік хандар тарихын жазғанда Мырза Хайдардың «Тарих-и Рашидиді» туралы: «Жәнібек пен Әдік хан туралы тапқан деректердің ең нақтысы: «Тарих-и Рашиди». Оны Мұхаммед Хайдар-гурган 948 (1541–1542) және 953 (1546–1547) жылдар аралығында парсы тілінде жазған. Екі бөлімнен тұрады. Бірінші бөлімі Тоғылық Темірден бастап шағатайлықтар жерінің тарихын қамтитын очерктен құралған. Ол Тоғылық Темір ұрпағының бірі, Жүніс ханның немересі, әйгілі Әбілхайыр ханның немересі, Бұхаралық Шайбанилер әулетінің негізін қалаған Шайбани ханмен соғысқан Сұлтан Ахмет ханның (Алаша хан) баласы Саид хан (939 жылдың Зулхиджа айында қайтыс болған маусымның 1533 жылы) өліміне дейінгі уақытты қамтиды. Осы бөлімнің аяқ жағында Сұлтан Саид ханның баласы және мұрагері, Қашғар және Жаркенттің иесі Әбдірашид хан жайлы кейбір мәліметтер табуға болады. былайша айтқанда, бұл еңбек соған арналып «Тарих-и Рашиди» деп аталған. Екінші бөлімі «Тарих-и Рашиди» авторының өмірбаянын және оның кезінде болған, ол қатысқан немесе куәсі болған оқиғаларды қамтиды. «Тарих-и Рашиди», әсіресе оның екінші бөлімі өте керемет. Бұл шағатайлықтардың кейінгі тарихын баяндайтын жалғыз дерек. Мұхамед Хайдар жазғанының барлығы дерлік жоғарғы тұрғыдан жаңа және қызықты. Оның әңгімесі барлық жерде адал және анық. Осыны «Тарих-и Рашиди» авторынан күту керек еді. Оның қоғамдағы орны бұл оқиғаларды білуге және шын мәнінде қағазға түсіруге қолайлы болды» [1, 129-131-бб.], – деп жазған. Онан әрі ғалым «Тарих-и Рашидиден» әйгілі Әмір Темірмен соғысқан Қамараддин және оның ағалары жайлы белгілі дүние туралы қысқаша айта келе, Мырза Хайдар өміріне тоқталады. Ол қысқаша Мырза Хайдардың балалық шағынан Кашмирді екінші рет жаулап алу кезеңіне дейін баяндайды.

Орыс ғалымы «Тарих-и Рашиди» көшірмесін Шығыстан, соның ішінде Үндістаннан табуға болатыны туралы: «Жалпы, Шығыста «Тарих-и Рашиди» және оның авторы көпшілікке белгілі. Азиялық жазушылар Мұхаммед Хайдарды адам және қолбасшы ретінде мақтайды, тіпті реті келсе, оның кітабына сілтемелер жасайды» – дейді. Осылай дей келе ол дәлел ретінде Бабырдың «Бабырнамада» Мырза Хайдарға берген сипаттамасы мен оған арнаған өлеңін келтіреді.

Сонымен қатар ғалым Амин Ахмад Разидің Мырза Хайдардың еңбегін мақтап, одан өз шығармасын жазуда Қашғар өлкесіне қатысты құнды деректерін пайдаланғанын атап өтеді. Сондай-ақ ол осы ретте: «Мұхаммед Қасым Фиришта Үндістан тарихын жазуда Мырза Хайдар еңбегінен Кашмир өлкесіне қатысты деректерді сөзбе сөз көшірген» – деп Фириштаны да қаперге ала кетеді.

В.В. Вельяминов-Зернов бірінші кітабында Есенбұға, Уәйіс және Жүніс хандар тарихы туралы да деректер келтірген. В.В. Вельяминов-Зернов қырғыз-қазақтар жайлы көп зерттеген. Сол себепті де ол Мырза Хайдардың екінші кітабындағы қырғыз-қазақтарға қатысты үш тарауды толық келтірген. XVI ғасырдың бас кезіндегі қазақтардың саяси тарихын жазғанда М.П. Вяткин «Тарих-и Рашидиді» пайдаланып, Қасым ханның қайтыс болғанынан кейін қазақтардың саны 1 миллионға жеткенін жазған [2, 87-б.]. Сөйтіп ғалым Мырза Хайдардың Қасым ханнан кейін таққа отырған Таһир ханның билігі туралы жазғанын келтірді. М.П. Вяткиннің «Тарих-и Рашидиден» қазақ хандығының құрылу мәселесі бойынша алған соңғы деректері Таһир хан мен оның інісі Бұйдаш хан және Бұйдаштың өлімінен кейін қазақтардың мүлде жойылып кеткені жайлы деректерін пайдаланып, талқылаған [2, 89-91-бб.].

Орта Азия тарихын зерттеуші П.П. Иванов (1893-1942) та Орта Азияның көшпелі тайпалары және «қазақ» терминінің шығу тегін зерделегенде «Тарих-и Рашидиге» жүгінген. 1958 жылы Мәскеуде жарық көрген «Орта Азия тарихының очеркі» кітабының «Өзбектер мен қазақтардың ОртаАзия аумағында орналасуына дейін» атты бірінші тарауында П.П. Иванов: «XVI ғасырдың бірінші жартысында Мұхаммед Хайдар есімді тарихшы Есенбұға ханның Керей мен Жәнібекті құшақ жая қарсы алып, оларға Шу алқабындағы жайлауды бергендігін айтқан. Осыдан кейін Керей оған қатысты жерлердің бәріне хан атанды, ал бұл оның Моғолстан ханының вассалы болғанын көрсетеді. Оның айналасына біртіндеп Әбілхайырға наразы болған ақсүйектер және де ең басты әміршілер, ал олармен бірге оларға тәуелді рулар жинала бастады»[4, 36-б.], – дейді. Әрине мұндай жағдайлар елде ұрыс-керіс, толқуларға алып келді. Ал бұл Әбілхайыр хан иеліктерінің ыдырауына әкеліп соқты. П.П. Иванов осы оқиғаларға қатысты жерлерді Мырза Хайдардың «Тарих-и Рашидиіне» сүйеніп жазды. Соның ішінде өзбек ұлысында басталған ұрыс-керіс нәтижесінде жергілікті халықтардың Керей мен Жәнібек жерлеріне қашуы, бұл хандар билігінің күшеюіне алып келген фактор болған деп көрсетеді. Осының нәтижесінде қаңғып жүріп хандардың қасына жиналған жұрт қазақ деп аталғанына көңіл аударады.

П.П. Иванов: «XV–XVI ғасырдың басындағы Моғолстанның өмірі туралы мәліметтердің басым бөлігі жалғыз дерек – Мұхаммед Хайдардың «Тарих-и Рашидиіне» негізделген. «Тарих-и Рашиди» тек өлкенің саяси өміріне көбірек негізделіп, жергілікті тұрғындардың құрамы мен тұрмысы жайына онша көңіл бөлмеген. Мұхаммед Хайдардың аздаған шашыраңқы мәліметтерінен Моғолстанның саяси өміріндегі басты рөлді түркіленген моңғол руы дулат

атқарған. Ал ол рудың арғы аталары «лу» деген атпен белгілі болған біздің заманымыздың бірінші ғасырларында жазылған қытай деректеріне қарағанда олар сол аумақта соңғы уақыттарға дейін билік еткен көрінеді» [5, 41-б.], – деп дулат руының қазақтардың қазіргі Ұлы жүзіне кіргенін жазады.

1963 жылы «Қырғызстан тарихы» атты М.П. Вяткин, М.П. Грязнов және тағы басқалар дайындаған кітап жарық көрген. Оның бірінші томының «XIII–XIV ғасырдың бірінші жартысындағы Моңғол билігіндегі Қырғызстан» атты бесінші тарауында «Тарих-и Рашидиден» деректер келтірілген. Соның ішінде моңғол руларының күнделікті тіршілігі жайында Мырза Хайдардың: «Моңғолдар көбінесе ауылдарда тұрған емес, тіпті жер өңдеуді көрген жоқ. Олар тау аңдарына ұқсас болды... өздері жек көретін қала өмірі мен жер өңдейтін аудандардан аулақ жүрді» – деген сөздерін келтірген.

«XIV ғ. екінші жартысы – XVI ғ. басындағы Тянь-Шаньдағы феодалдық бытыраңқылық» атты алтыншы тарауында ол моңғол-қыпшақ-қырғыз ұлыстары жайлы жазғанда «Тарих-и Рашидиге» сүйенген. Соның ішінде, Мырза Хайдардың «Тарих-и Рашидиінің» бірінші дәптерінің басында Тоғылық Темір ханның таққа келуі жайлы оқиғасын қысқаша келтіріп: «Мырза Хайдардың айтуы бойынша оны «қыпшақ жерінен» әкелді» – деген сөздерін маңызды дерек еткен.

Бұл тарауда сонымен қатар «Тарих-и Рашидиде» айтылатын Мырза Хайдардың дулат руларының әмірлерінің Есенбұға ханға көрсеткен қарсылықтары жайындағы әңгімені келтірген. Соның ішінде «Қырғызстан тарихының» құрастырушылары «Тарих-и Рашидиден» әмір Мұхамед, әмір Кәрімберді, әмір Хақберділердің ханнан кетіп, әртүрлі мекендерде қорғандар салып, жерлерді ойрандағаны жайлы оқиғаларды қысқаша сипаттаған. Жүніс хан билігі жайлы қысқаша мәліметтерді де «тарихты» құрастырушылар «Тарих-и Рашидиден» алған.

XV ғасырдың екінші жартысында Тянь-Шаньда қырғыз хандығының құрылуы жайлы жазғанда авторлар тағы да «Тарих-и Рашидиге» жүгінген. Соның ішінде Керей мен Жәнібек хандарының 200 мың адамы бар ұлысымен Шу алқабына көшкені жайлы әңгімеге тоқталған. Бірақ ол жерден көп ұзамай қазақ рулары қайтадан Дешті-Қыпшаққа көшті.

«Тарих-и Рашидиде» 1415–1425 жылдары Іле мен Ертіс өзендерінің аралығында және Тянь-Шань аумағында Исан Тайшы ханнан Уәйіс хан қарамағындағы моңғол ұлысының талқандалғаны жайлы әсерлі суреттемесі бар. Уәйіс хан алпыс бір шайқасынан, тек біреуінде ғана жеңіске жеткен және екі рет дұшпанына тұтқынға түскен»

XV ғасырдың 70-жылдарында қырғыздар біріге бастап моғол ұлысын аумағынан ығыстыра бастайды, бұл Жүніс хан билік құрған кезде орын алды [33, 204 б.]. Осыған қатысты деректерді «Қырғызстан тарихы» авторлары «Тарих-и Рашидиден» алған. Осы оқиғаларға қатысты «Тарих-и Рашидиден» Жүніс ханның екінші ұлы Сұлтан Ахмет хан жайында әңгімені «XV ғасырдың соңындағы

қырғыз хандығы» атты бөлімінде пайдаланған. Сонымен қатар Мансұр хан мен Саид хан арасында болған оқиғалар, Сұлтан Халел жайлы әңгіме де осы бөлімде айтылады.

Ал, қырғыздардың XVI ғасырдың бірінші жартысындағы моғол билеушілеріне қарсы соғыстары жайына келгенде, авторлар «Тарих-и Рашидиден» Тянь-Шаньаймақтарында 1514, 1522 жылдары болған жорық тар және олардың сипаты жайлы мәліметтерді алған. Сонымен қатар бұл жорықтардың еш нәтиже бермегені және моғолдардың ақырында Мауараннаһр мен Қашғар аумағына жайылып, тек 1530-1540 жылдары Шығыс Түркістанда ғана билікті ұстап қалғанын баян еткен.

Осындай тарихи оқиғалармен қатар «Тарих-и Рашиди» «Қырғызстан тарихына» осы аумақта болған шаруашылық және өлкенің саяси өмірі жайлы мағлұматтарды да табуға болады. Сарайлар мен ғибадатханалар және қамалдар құрылысы жайлы да Мырза Хайдар дерек берген. Соның ішінде, Мырза Хайдардың Таш-Рабат қамалы жайлы жазғанын авторлар осы кітаптакелтірген. Осы кезеңде жер өңдеу шаруашылығының жоғары өсуі: «Оны Уәйіс ханның жер игерумен айналысқанын көруге болады. «Ханның өзі жер өңдеді», – деп жазылған «Тарих-и Рашидиде» [6, 214-б.], мал шаруашылығының айтарлықтай гүлденуі жайлы айтылатын деректерді де «Тарих-и Рашидиден» алған. Әйтсе де, авторлардың «Тарих-и Рашидиден» құнды деректер ала отырып бір тұста: «XIV–XVI ғасыр деректері Қырғызстанда болған саяси қатынастар туралы көп дерек келтірмейді. Бізге аз ғана жазба деректердің авторлары феодалдық қоғамның жетекші топтарына жататын. Оларды тек хандардың өмірі және феодалдар арасындағы өзара тартыс ғана қызықтырды, ал еңбекші халықтың өмір шарттары оларды қызықтырғаны шамалы. Мұндай авторлардың шаруашылыққа деген көзқарасын «Тарих-и Рашиди» авторының сөзінен көруге болады: «Өмір бақи соқаның артында жүретін адам семсер ұстай ала ма?»– деген.

Санкт Петербург университетінің профессоры, шығу тегі бойынша қазақстандық Т.И. Сұлтанов атты кеңес шығыстанушысы Мырза Хайдардың «Тарих-и Рашидиді» зерттеп, оған қысқаша тарихнамалық талдау жасаған. Жыл сайын шығатын «Шығыстың жазба ескерткіштері» атты тарихи-филологиялық зерттеулер жинағында ол Мырза Хайдардың «Тарих-и Рашидиі» (Ескерткіштің әдеби тарихы)» атты ауқымды мақала жариялаған. Онда «Тарих-и Рашидидің» Әлламиден яғни XVI ғасырдың екінші жартысынан бастап зерттеле басталуы және кейінгі жүз жылдықтарда оның Орта Азия, Иран, Үндістан, Еуропа, Кеңес Одағы ғалымдарының еңбектеріне жасаған ықпалына тоқталған.

Т.И. Сұлтанов мақаласында: «XVI ғасырдың парсы тілді тарихи әдебиеті қатарында Мырза Хайдар Дулаттың «Тарих-и Рашидиі» мазмұнының шынайылығы және әдеби тағдырына орай едәуір қызықты еңбек болып табылады. «Тарих-и Рашидидің» мәдени-тарихи және деректанымдық мағынасы Еуропалық және Үнді шығыстанушыларының шығармаларында дүркін-дүркін рет айтылып

келген. Әйтсе де осы күнге дейін тақырыбы осы әдеби тарихи ескерткішке бағышталған басылым жоқ»[7, 116-б.], – деп жазады, яғни мұндай классикалық еңбектің филологтар тарапынан аз зерттелгеніне өкініш білдіреді. Кеңес тарихшылары ішінде Т.И. Сұлтанов бірінші болып «Тарих-и Рашидиді» тек тарихи ғана емес сондай-ақ әдеби-мемуарлық шығарма ретінде де танып, филологтардың назарын аударды.

Т.И. Сұлтановтың «Тарих-и Рашидиге» байланысты тағы бір ауқымды мақаласы бар. Ол – «Шығыстану институтының Санкт Петербург филиалын дағы қолжазбалар каталогындағы «Тарих-и Рашидидің» түркі тіліндегі аудармалары» деп аталады. Автор «Тарих-и Рашиди» көшірмелерінің дүниежүзіндегі каталогтардағы саны отыздан астам екендігін айтқан. Сонымен қатар ол қолжазба түпнұсқасының табылмағанын «Тарих-и Рашидидің» пайдаланылып жүрген көшірмелері толық емес және айырмашылықтары көптігі, кейбіреулерінің тіпті түпнұсқадан алшақ екендігін айтады [3, 17-б.].

Т.И. Сұлтановтың мақаласын жазуға түрткі болған жайт – кейбір ғалымдардың «Тарих-и Рашидидің» түпнұсқалары мен көшірмелері жайлы қате ойлары. Түсініспеушілік «Тарих-и Рашидидің» Ұлыбританиядағы қолжазбаларынан басталған. Британ мұражайындағы парсы қолжазбалар каталогын құрастыруға қатысқан тарихшы Пиерсонның Британ және шетелдердің інжіл Қоғамындағы парсы қолжазбаларының саны едәуір және солардың арасындағы «Өте маңыздысы «Тарих-и Рашидидің» 1543 жылы түркі тіліндегі қолжазбасы» деген сөзі [8, 17-18-бб.]. Мұндай пікір ғалымдарды таңқалдырған. Өйткені Мырза Хайдар еңбегінің жазылған уақытысыайқын және белгілі. Сонымен қатар еңбектің түркі тілінде жазылуы мүмкін емес және ол дәлелденген. Осындай әбестікті әшкерелеу үшін Т.И. Сұлтанов «Тарих-и Рашидидің» түркі тіліндегі көшірмесіне егжей-тегжейлі сараптама жасайды. Мақалада «Тарих-и Рашидиді» аударған филологтарға тоқтала келе, олар жасаған аудармаларды парсы тілді түпнұсқамен салыстырған.

К.И. Петров «Қырғыз-қыпшақ қатынастары» және белгілі қырғыз этнографы С.М. Абрамзон «Қырғыздар және олардың этногенетикалық және тарихи-мәдени байланыстары» деген еңбегін жазғанда «Тарих-и Рашидиге» сүйенген. К.И. Петров «Тарих-и Рашидиге» иек арта отырып қырғыздардың халық болып қалыптасу үрдісінің қазіргі Қырғызстан және Шығыс Түркістан аумағында басталғанын айтқан. Абрамзон оның бұл пікірімен келісіп Мырза Хайдар еңбегіне табан тірей келе қырғыздардың қырғыз болып қалыптасуы XIV–XV ғасырларда басталып, XVI–XVII ғасырларда қарқынды дамығанын айтқан: Қырғыздар жайлы құнды тарихи және этнографиялық мәліметтері бар бірқатар шығыс авторларының шығармалары ғылымның игілігі болды. Олардың арқасында біз XV ғасырда қырғыздардың Тянь-Шань аумағын немесе соған көршілес жерлерді әуелден мекендегендерін көруімізге болады»[5, 13-б], – деп Мырза Хайдар еңбегіне сілтеме жасаған.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДӘБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Вельяминов-Зернов В.В. Исследование о Касимовских царях и царевичах. - СПб., 1864. - Ч. 2. - С.128-276.
2. История Киргизии. Редакционная коллегия: М.П. Вяткин, М.П. Грязнов. - Фрунзе, 1963. - Т. 1. - С. 591.
3. Султанов Т.И. «Тарих-и Рашиди» Мирза Хайдара Дуглата. (Литературная история памятника) // Письменные памятники Востока. Историко-филологические исследования. Ежегодник. 1975. - Москва, 1982. - С. 116-135.
4. Мирза Мухаммед Хайдар. Тарих-и Рашиди. Введение, перевод с персидского Урунбаева А., Джалиловой Р.П., Епифановой Л.М. - Ташкент, 1996 (2 изд., - Алматы, «Санат», 1999). - С. 727.
5. Петров К.И. Киргизо-кыпчакские отношения и этногенез киргизов // Известия АН Киргизской ССР, 1961. - Т.3. - Вып. 2. - С. 55-68.
6. Петров К.И. К истории движения киргизов на Тянь-Шане и их взаимоотношений с ойратами в XIII–XV веках. - Фрунзе, 1961. - С. 211.
7. Абрамзон С.М. Киргизы и их этногенетические и историко-культурные связи. -Л.: «Наука», 1971. - С 403.
8. -Материалы по истории киргизов и Киргизии. Вып. 1. Отв. редактор Ромодин В.А. - М., 1973. -С. 279.

ИССЛЕДОВАНИЯ УЧЕНЫХ СНГ ПО М.Х. ДУЛАТИ И ЕГО ТРУДУ «ТАРИХ-И РАШИДИ»

Аннотация. В настоящей научной статье проводится краткий анализ исследовательских работ ученых СНГ в отношении труда М.Х. Дулати «Тарих-и Рашиди». Также, в статье изучена практика применения учеными данных из «Тарих-и Рашиди» при изучении демографической ситуации казахского народа в начале XVI века.

Ключевые слова: Касым хан, Кашгар, Тарих-и Рашиди, Шайбаниды, Моголистан, Тянь-Шань, кыргыз.

STUDIES OF COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES (CIS) SCIENTISTS ON M.H. DULATI AND HIS PAPER «TARIKH-I RASHIDI»

Abstract. In the present scientific article the short analysis of research works of scientists of the CIS concerning M.H. Dulati's work "Tarija Rashidi" is carried out. Also, in article practice of application by scientists of data from "Tarija Rashidi" is studied when studying a demographic situation of the Kazakh people at the beginning of XVI century.

Keywords: Kasym khan, Kashgar, Tarikh-i Rashidi, Shaibanids, Mogolistan, Tien Shan, kyrgyz.

Сведения об авторе: МаксUTOва Альбина Абеновна, Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати. г. Тараз, Казахстан, albina_kzt83@mail.ru

Information about the author: Maksutova Albina Abenova, M.H. Dulati Taraz Regional University. Taraz, Kazakhstan, albina_kzt83@mail.ru